

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v5.2022.25>

Д. Цибульський,
аспірант кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМА ІНФОРМАЦІЯ ЗАДЛЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Постановка проблеми. Важливою складовою у протидії злочинності є попередження вчинення кримінальних правопорушень, особливо найбільш тяжкої їх форми – злочинів. Адже, у випадку попередження кримінальних правопорушень – потенційним злочинцем не здійснюється суспільно небезпечна діяльність, а також відсутні суспільно небезпечні наслідки діяння особи. І навіть незважаючи на можливість швидко розслідувати вчинення можливого кримінального правопорушення – краще його не допустити, попередити ніж потім мати порушені суспільні відносини, особливо, якщо здійснювався злочин з суспільно небезпечними наслідками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання пов'язані з дослідженням криміналістично значимої інформації досліджували наступні науковці: П.Д. Біленчук, В.В. Бірюков, А.П. Гель, Н.І. Клименко, О.В. Неня, М.О. Пасека, Г.С. Семаков, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько та інші. Однак, питання пов'язане із використанням криміналістично значимої інформації задля попередження кримінальних правопорушень залишилось малодослідженим.

Мета статті. В своїй роботі будемо досліджувати поняття криміналістично значимої інформації і суміжних понять, а також визначимо, яку криміналістично значиму інформацію можна використати для

попередження кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання попередження, необхідно зауважити, що попередження може бути загальним, тобто це активні дії спрямовані на усунення або мінімізацію причин і умов вчинення необмеженого кола кримінальних правопорушень або необмеженого кола кримінальних правопорушень окремого виду чи в окремій місцевості. А також, попередження може бути спеціальним – стосуватися конкретного кримінального правопорушення, і здійснюватись під час готування особи до його вчинення. Адже у випадку замаху на вчинення кримінального правопорушення потенційного злочинця необхідно зупиняти, і не допустити вчинення кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що в залежності від виду попередження вчинення кримінальних правопорушень – різняться ключові суб'єкти попередження. Так, якщо ми розглядаємо загальне попередження то ключову роль матимуть державні органи і органи місцевого самоврядування, які мають реалізовуючи покладені на них повноваження – задовольняти потреби осіб, щоб в останніх не виникло необхідності вчиняти кримінально-карні діяння, а також змінювати норми кримінального законодавства у відповідності до наявної суспільної кон'юнктури і загальних суспільних потреб. Роль правоохоронних органів

в цьому випадку зводиться до субсидіарної участі – вони мають пояснювати, роз'яснювати, пропагандувати, показувати наслідки вчинення особою кримінально-караного діяння. Також, правоохоронні органи відіграють допоміжну і аналітичну роль у загальному попередженні, оскільки загальну, статистичну, аналітичну, спеціальну інформацію, що стосується злочинності – отримують, оброблюють, аналізують, роблять висновки, узагальнюють і за необхідності розповсюджують правоохоронні органи. Без такої інформації – неможливо ефективно і якісно проводити антизлочинну політику у державі.

Якщо ж ми будемо досліджувати спеціальне попередження (у випадку виявлення інформації, що свідчить про готування особи до вчинення кримінального правопорушення), то в цьому випадку – головна роль належить правоохоронним органам, які мають реалізувавши наявну у них компетенцію – попередити вчинення особою суспільно небезпечних дій. А ось, інші державні органи щодо спеціального попередження уже відіграватимуть допоміжну і субсидіарну роль. Оскільки вони усунуть можливі умови і причини вчинення кримінального правопорушення в конкретному випадку. Однак, для виконання спеціального попередження правоохоронним органам також, необхідно мати інформацію стосовно намірів особи вчинити кримінальне правопорушення та іншу інформацію, стосовно деталей запланованого особою діяння, а також причин і умов задуму особи.

Тобто, як бачимо для загального і для спеціального попередження компетентним органам необхідно мати інформацію стосовно конкретного кримінального правопорушення, особливостей прояву окремих злочинів чи характеристики злочинності. Таку інформацію зазвичай називають криміналістично значущою інформацією.

Однак, у доктрині криміналістики поруч із криміналістично значимою інформацією виділяють криміналістичну і оперативно-розшукову інформацію, які мають певні спільні риси, тому вбачаємо дослідити, окрім цікавого нам поняття і суміжні поняття також для більш повної і якісної характеристики криміналістично значимої інформації, а також можливості охарактеризувати, яка криміналістично значима інформація використовується для загального і спеціального попередження кримінальних правопорушень.

Так, що стосується криміналістичної інформації, то В.В. Тіщенко надаючи поняття криміналістичній інформації, вказує, що це «відомості процесуального й непроцесуального характеру про розслідувану подію та її учасників, які отримані слідчим або іншим суб'єктом кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності під час розслідування за допомогою прийомів і методів, рекомендованих криміналістикою, і можуть використовуватися як докази, характеризувати їх джерела, сприяти їх виявленню, а також вирішенню різних методичних і тактико-організаційних завдань» [1, с. 51]. Вказане поняття, могло б ототожнюватись із поняттям кримінальної процесуальної інформації, однак цікавою є ознака щодо непроцесуального характеру відповідних відомостей. Ця характеристика означає, що відомості можуть бути отримані у спосіб, що не регламентується діючим кримінальним процесуальним законодавством, а отже їх не можна використовувати у якості доказів.

Наявне і таке визначення: «криміналістична інформація – це відомості про подію злочину, отримані в результаті його цілеспрямованого пізнання криміналістичними засобами й методами з метою використання в розслідуванні для встановлення механізму та визначення ролі кожного причетного до нього об'єкта, про об'єкти,

що складають масиви криміналістичних обліків, а також знання з криміналістики, які створюють умови для виявлення, вилучення й використання вказаних даних у розслідуванні та вдосконаленні науки криміналістики» [2].

Що ж стосується оперативно-розшукової інформації, то вона також стосується події кримінального правопорушення, однак у науці криміналістики її розглядають у взаємозв'язку із криміналістичною інформацією: «оперативно-розшукова, і криміналістична інформація охоплюють відомості, пов'язані з подією злочину та об'єктами, які до неї якимось чином причетні. І перша, і друга хоч і отримані різними методами, але мають головне цільове призначення – сприяти розслідуванню злочинів. Вони необхідні, по-перше, для розслідування конкретних злочинів, а також визначення ролі кожного об'єкта, що має причетність до цього складного соціального явища; по-друге, для розкриття й розслідування інших злочинів і створення умов для використання цієї інформації в майбутньому (криміналістичні обліки тощо); по-третє, ця інформація використовується для організації оперативно-розшукової роботи, яка надає можливість сприяти попередженню та розкриттю злочинів, що можуть статися на певній території в майбутньому, а також для вдосконалення криміналістики й ОРД» [2].

У доктрині криміналістики проводиться також порівняння оперативно-розшукової інформації і криміналістично значущої інформації: «оперативно-розшукова інформація відносно криміналістично значущої також являє її частку, здобуту методами й засобами ОРД. Вона має значення як для розкриття злочинів та встановлення причетних до них об'єктів, так і для організації оперативно-розшукової роботи. Сама ж оперативно-розшукова робота, наявність відповідного прикриття певної

території чи лінії роботи складають умови для отримання різноманітної інформації, яка в разі потреби може бути активованою й набути оперативно-розшукового, криміналістичного чи іншого значення. При вирішенні питань щодо організації оперативної роботи вона набуває оперативно-розшукового характеру» [2]. Тобто, оперативно-розшукова інформація – це інформація стосовно готування, замаху на кримінальне правопорушення, або інформація, яка дає можливість сприяти розслідуванню вчиненого кримінально караного діяння. Характерною рисою оперативно-розшукової інформації є її спосіб отримання – за допомогою спеціальних методів і засобів.

Що ж стосується безпосередньо криміналістично значущої інформації, то в науці криміналістики наявні наступні її визначення: «криміналістично значуща інформація означає будь-яку інформацію, яка використовується для вирішення криміналістичних завдань, незалежно від її виду чи джерела. Така інформація має особливе значення, вона неодмінно пов'язана з подією злочину й має вирішальну роль у його розкритті» [3, с. 498]. Отже, з вказаного поняття вбачається, що криміналістично значуща інформація включає в себе усю інформацію, не залежно від джерел і способу її отримання, яка обов'язково має сприяти розслідуванню вчиненого кримінального правопорушення.

Дослідник В.В. Бірюков у своїх роботах вказує на те, що «криміналістично значуща інформація – це інформація, яка не залежить від походження й основного цільового призначення, має значення для встановлення певних обставин, об'єктів і фактів у процесі розслідування, а також для розвитку та вдосконалення криміналістичних знань» [2, с. 115–116]. Пропонуємо звернути увагу, на те, що цікавий нам вид інформації може використовуватись як для практичної

діяльності (встановлення в конкретному випадку необхідної для досягнення криміналістичних цілей інформації), так і для теоретичної, або як вказувалось у визначенні «для розвитку та вдосконалення криміналістичних знань» (так, на прикладі отриманої інформації з практичного кейсу – можна робити узагальнення, встановлювати закономірності, формувати статистичні данні тощо).

Досліджуючи далі наявні у доктрині криміналістики поняття криміналістично значущої інформації, необхідно звернути увагу на наступне визначення: «під криміналістично значущою інформацією потрібно розуміти будь-які дані, повідомлення, відомості про злочин і закономірності виникнення ідеальних і матеріальних відображень його механізму, методи, засоби, прийоми і рекомендації щодо їх використання для розкриття події злочину і встановлення об'єктивної істини. Основними джерелами (носіями) криміналістично значущої інформації є сліди злочину – зафіксовані відображення змін в обстановці місця події і сліди пам'яті. Носіями криміналістичної інформації, згідно з КПК України, визнають свідків, обвинувачених, експертів, речові докази» [4, с. 183]. З цього визначення стають зрозумілими джерела отриманого широкого спектру інформації стосовно кримінального правопорушення, це – сліди «злочину» (однак зважаючи на зміни у кримінальному законодавстві після публікації відповідного матеріалу) – кримінального правопорушення. Нами ж все таки вбачається, що це не тільки сліди кримінального правопорушення, але і сліди до готування або можливого замаху до кримінального правопорушення.

Коротке і точне визначення призначення цікавої нами інформації: «криміналістично значущою інформацією може бути інформація будь-якої природи, що отримується й використовується для розкриття й розслідування

злочинів» [3, с. 498]. Звісно, що така простота визначення, без додаткових орієнтуючих ознак, окрім своєї влучності, залишає певні неузгодженості, що пов'язані із загальністю поняття.

Заслуговує уваги, також і визначення надане Н.І. Клименко та В.Ю. Шепітько, які вважають, що «криміналістично значима інформація – це відомості про матеріальні об'єкти та їх взаємодію, що мала місце у зв'язку з подією кримінального правопорушення, які мають значення для розслідування правопорушення та встановлення усіх обставин його вчинення» [5, 6]. Знову ж таки, як на нас поняття криміналістично значимої інформації звужується за рахунок обмеження її лише уже завершеними кримінальними правопорушеннями. Хоча доцільне розглядати також і інформацію стосовно готування і замаху на вчинення кримінального правопорушення.

У своєму дослідженні О.В. Неня, досліджуючи особливості криміналістично значимої інформації, вказує на існуючу в літературі характеристику, що «криміналістично значима інформація – це відомості та дані, що мають відношення до розслідування кримінального правопорушення. Такі відомості та дані О.М. Паршина поділяє на доказову інформацію, що міститься в доказах, і орієнтуючу – отриману з не процесуальних джерел і, яка не має доказового значення. Остання інформація може бути використана для висунення версій, визначення напрямів розслідування, планування слідчих дій, прогнозування можливої лінії поведінки учасників кримінального провадження і т. ін. При цьому криміналістично значимою може виявитися будь-яка інформація будь-якої природи» [7, с. 354]. Це визначення видається нам цікавим, з огляду на наявність класифікації криміналістично значимої інформації, оскільки в попередніх визначеннях лише вказувалось на загальність відповідної інформації, на абсолютну

різноманітність можливих джерел її походження. З огляду на зазначене до криміналістично значимої інформації включили і оперативно-розшукову. Однак, в цьому визначенні вказано на існування доказової інформації (її види, процесуальні джерела, умови належності і допустимості регламентуються кримінальним процесуальним законодавством), а також орієнтуючої (іншої інформації, яка не регламентується кримінальним процесуальним законодавством, однак має цінність для досягнення цілей кримінального провадження).

Що ж стосується відмінностей між криміналістичною та криміналістично значущою інформацією, то в науці наявне наступне пояснення: «водночас не слід ототожнювати криміналістичну інформацію з криміналістично значущою. Це нерівнозначні поняття. Основним критерієм для їх відмежування можна вважати знання, методи й методики, що використовуються при отриманні інформації, та цільове призначення. Криміналістично значуща інформація з'являється не в процесі пізнання, а в процесі актуалізації (використання в розслідуванні) результатів пізнання (інформації). Якщо поняття «криміналістична інформація» охоплює ту, цільовим призначенням якої є забезпечення необхідних умов для розкриття злочинів, яка є результатом пізнання з використанням криміналістичних знань, то до криміналістично значущої належить будь-яка інформація, що може бути використана в процесі розслідування незалежно від джерела походження та мети, з якою її було зібрано (первинного призначення). Криміналістичного значення інформація набуває через актуалізацію, тобто включення в процес розслідування» [2].

Отже криміналістична інформація, це інформація, стосовно слідів, що були залишені в оточуючому середовищі, і які були досліджені криміналістичними засобами, метою отримання відповідної інформації є за

допомогою криміналістичних засобів сприяти отриманню фактичних даних про готування, замах або уже вчинене кримінальне правопорушення. В нашому визначенні криміналістичної інформації ми не зазначаємо, про те, що сліди були залишені в оточуючому середовищі винною у вчиненні кримінального правопорушення особою, через те, що вказаний факт має бути встановлений в результаті дослідження залишених слідів, які потенційно могли існувати до того як було вчинене кримінальне правопорушення (наприклад на місці вчинення кримінального правопорушення знайшли сліди, які потенційно можуть належати злочинцю, провели відповідну експертизу і встановили, що дані сліди були залишені за тиждень до події кримінального правопорушення. Отримана інформація буде вважатися криміналістичною, оскільки отримана завдяки використанню криміналістичних методів).

Що ж стосується криміналістично значущої інформації, то вона характеризується належністю до тих кримінально караних дій, що вчиняються особою. Відповідна належність еквівалентна категорії належності доказів у кримінальному провадженні: «належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів» [8]. Однак, криміналістично значуща інформація характеризується додатковими особливостями: загальність такої інформації в контексті відсутності недопустимих способів її отримання (окрім тих способів отримання інформації, реалізація яких складає окремий склад кримінального правопорушення), а також дана інформація може не відповідати процесуальній формі доказу.

З огляду на зазначене, вбачається, що криміналістично значуща інформація, це – інформація, яка отримана як в процесуальному, так і не в процесуальному порядку, а отже може бути використана як доказ або ж мати орієнтуючий характер, з її допомогою можливо виконувати криміналістичні завдання (встановлення механізму злочинної поведінки та його особливостей, деталей) на стадіях готування, замаху на кримінальне правопорушення чи розслідувати уже вчинене кримінальне правопорушення.

Оперативно-розшукова інформація, це – інформація яка отримана працівниками оперативних підрозділів, використовуючи оперативно-розшукові методи, і яка стосується механізму готування, замаху кримінального правопорушення чи розслідування уже вчиненого кримінального правопорушення.

Що ж стосується криміналістично значимої інформації щодо попередження кримінальних правопорушень, то залежно від виду попередження розрізняється і набір криміналістично значимої інформації.

Висновок. Зважаючи на вищезазначене, необхідно зауважити, що для загального попередження необхідна наступна криміналістично значима інформація: причини вчинення цікавої категорії кримінальних правопорушень; умови здійснення окремих кримінальних правопорушень; особливості механізму їх вчинення (які засоби або знаряддя використовуються, час, місце, кількість осіб тощо).

Для спеціального попередження необхідна наступна криміналістично значима інформація: особа, яка планує вчинити кримінальне правопорушення, її можливі співучасники; можливі мотиви особи; об'єкт і предмет, на які будуть направлені протиправні дії; можливі засоби і знаряддя, які особа планує використовувати для вчинення кримінального правопору-

шення, їх наявність у особи; спосіб в який планується вчинення правопорушення.

Перспективи подальших досліджень в цьому напрямі полягають у наданні детальної характеристики окремим видам криміналістично значимої інформації стосовно кожного виду попередження.

В статті було розглянуто можливі види попередження кримінального правопорушення. Визначено і охарактеризовано, що є загальне і спеціальне попередження. Було визначено, що поруч із криміналістично значимою інформацією наявна також і криміналістична інформація і оперативно-розшукова. Були досліджені і проаналізовані наявні у літературі їх визначення. Внаслідок чого були надані власні визначення вказаним поняттям. Криміналістично значуща інформація, це – інформація, яка отримана як в процесуальному, так і не в процесуальному порядку, а отже може бути використана як доказ або ж мати орієнтуючий характер, з її допомогою можливо виконувати криміналістичні завдання (встановлення механізму злочинної поведінки та його особливостей, деталей) на стадіях готування, замаху на кримінальне правопорушення чи розслідувати уже вчинене кримінальне правопорушення. Що ж стосується оперативно-розшукової інформації, то це інформація яка отримана працівниками оперативних підрозділів, використовуючи оперативно-розшукові методи, і яка стосується механізму готування, замаху кримінального правопорушення чи розслідування уже вчиненого кримінального правопорушення. Що ж стосується криміналістично значимої інформації щодо попередження кримінальних правопорушень, то залежно від виду попередження розрізняється і набір криміналістично значимої інформації.

Для загального попередження необхідна наступна криміналістично значима інформація: причини вчинення цікавої категорії кримінальних правопорушень; умови здійснення окремих кримінальних правопорушень; особливості механізму їх вчинення (які засоби або знаряддя використовуються, час, місце, кількість осіб тощо).

Для спеціального попередження необхідна наступна криміналістично значима інформація: особа, яка планує вчинити кримінальне правопорушення, її можливі співучасники; можливі мотиви особи; об'єкт і предмет, на які будуть направлені протиправні дії; можливі засоби і знаряддя, які особа планує використовувати для вчинення кримінального правопорушення, їх наявність у особи; спосіб в який планується вчинення правопорушення.

Ключові слова: криміналістично значима інформація, загальне попередження, спеціальне попередження, криміналістична інформація, оперативно-розшукова інформація.

Tsybulskyi D. Forensically significant information for the prevention of criminal offenses

The article considered possible types of prevention of criminal offenses. It is defined and characterized that there is a general and a special warning. It was determined that along with forensically significant information, there is also forensic and investigative information. Their definitions available in the literature were studied and analyzed. As a result, the specified concepts were given their own definitions. Forensically significant information is information obtained both procedurally and non-procedurally, and therefore can be used as evidence or have a guiding character, with its help it is possible to perform forensic tasks (establishing the mechanism of criminal behavior

and its features, details) at the stages of preparation, attempted criminal offense or to investigate an already committed criminal offense. As for operative-investigative information, it is information obtained by employees of operative units using operative-investigative methods, and which relates to the mechanism of preparation, attempted criminal offense or investigation of an already committed criminal offense. As for forensically significant information regarding the prevention of criminal offenses, the set of forensically significant information also differs depending on the type of warning.

For a general warning, the following forensically significant information is required: reasons for committing an interesting category of criminal offenses; conditions for committing certain criminal offenses; features of the mechanism of their commission (what means or tools are used, time, place, number of people, etc.).

For a special warning, the following forensically significant information is required: a person who plans to commit a criminal offense, his possible accomplices; possible motives of the person; object and subject to which illegal actions will be directed; possible means and tools that the person plans to use to commit a criminal offense, their presence in the person; the manner in which the offense is planned to be committed.

Key words: forensically significant information, general warning, special warning, forensic information, operative and investigative information.

Література

1. Тищенко В.В. Інформаційні процеси в розслідуванні злочинної діяльності. Інформаційне забезпечення протидії організованій злочинності : збірник наукових статей / за ред. М.П. Орзіха, В.М. Дрьоміна. Одеса : Фенікс, 2003. С. 51–61.
2. Бірюков В.В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення

розслідування злочинів : монографія. Луганськ : ЛДУВС, 2009. 663 с.

3. Пасека М.О. Джерела криміналістично значущої інформації про особу неповнолітнього правопорушника та її використання на стадії досудового розслідування. Актуальні проблеми держави і права. 2014. № 43. С. 497-502.

4. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. Д. Біленчук, А. П. Гель, Г. С. Семанков. К.: МАУП, 2007. Бібліогр.: у кінці розд. 512 с.

5. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: науково-практич-

ний посібник / за ред. Н. І. Клименко. Київ, 2005. 216 с.

6. Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекції. Харків, 1994. 20 с.

7. Неня О.В. Засоби захисту та збереження криміналістично значимої інформації для підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень. Криміналістика і судова експертиза. Випуск 66. С. 353-368.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : кодекс України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>